

אֵהָלָהָל

מטות

r0548474308@gmail.com

לע"נ מרת רחל לוי בת תמרה ז"ל

ויבואו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה (לב ב)

בספר **בן גרני** (דייטש) מביא לתרץ כי כל ענין המקנה שהזכירו היה רק להעלים תכליתם העיקרי, שכוונת שבט ראובן היתה היות שניטל מאביהם הבכורה וניתנה ליוסף, ומדרך בן רע מעללים כאשר יענוש אותו אביו ויקח ממנו איזה דבר אשר ראוי להבן הזה, אמור יאמר שאין הדבר נחשב אצלו כלל ואין זה בכלל עונש אצלו, ואם הוא מכבד את אביו יאמר כי לבו כואב על אשר הענישו אביו ואם יהיה לאל ידו לקבל איזה דבר אשר יהיה כעין זה או מענין זה אשר נלקח מאיתו יתאמץ להשיגו.

ומעתה חשב שבט ראובן שאם יקבלו חלק בארץ אשר כבש ה' לפני בני יעקב בראשונה יהיה זה מענין הבכורה, ומה גם כי משה כבש זה לפניו. ובני גד רצו לכבד את בן הבכור של גבירת אמם זלפה רצו להשאר אצלו לזאת אמרו לפני כל העדה "ולעבדך מקנה", אבל למשה אמרו "אל תעביירו את הירדן" וכוונתם שישאר להם זה הארץ אשר נכבש מתחילה.

ובענין זה מיושב למה בחר חצי שבט מנשה בחלק של עבר הירדן מזרחה, והיינו ג"כ מטעמו של ראובן כי גם ממנו ניטלה הבכורה וניתנה לאפרים, אבל היות שיש לומר גם בהיפך כי זה הבן רוע מעללים מחרון אפו על אביו אינו רוצה כלל מנכסי אביו ומתרחק ממנו וגוף א"י היא היתה נחלת יעקב, לזה לחלק יצא שבט מנשה, ולקח חצי שבט מנשה חלקו עם שבט ראובן כסברתו, והחצי השני לקח נחלתו בעבר הירדן בארץ ז' עממין.

*

בספר **אמרי ח"ן** (בן סניור) מביא, בספר תפארת יהונתן שואל מדוע לבני גד ולבני ראובן היה מקנה רב ועצום בעוד שלשאר השבטים לא היו בעלי חיים כה מרובים וכה איכותיים.

מסביר הרב שבני גד חבבו את המן שהיה נבלע באברים והם לא שחטו בעלי חיים משום שלא התאוו לבשר לכן זכו שיהא להם מקנה רב ועצום כי בהעדר אכילה לא יכלו לחטוא בע"ז של פעור. שבט ראובן זכה לקחת ירושה כפולה בצאן של יעקב. במדרש (שוחר טוב ח ז) נאמר שצאנו של יעקב היה מתרבה שלא בדרך הטבע וכולם רצו לקנות בהמות אלו בדמים יקרים מכאן שגם לראובן היו בהמות רבות ויקרות. בני ראובן וגד ידעו שמשה לא יכנס לארץ ואף יקבר במקום שעמד שם אליל פעור כפי שנאמר: "ויקבור אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור" (דברים לד ו), לכן רצו נחלה בקרבת קברו של משה רבינו.

והטעם שרצו בני גד וראובן להקבר בסמוך לקבורת משה יותר משאר השבטים. משום שדתן ואבירם שהיו משבט ראובן חלקו על משה במחלוקת קורח ורצו לחזור בתשובה שלמה והרי התשובה האמיתית היא באותו מקום שהאדם חטא, ומאחר וחלקו על משה רצו להתנחל בסמוך לקברו. בני גד חבבו את המן והרי לא ידעו את מהותו של המן. מצד אחד לחם המשביע את רעבון האדם, ומאידיך הוא לחם שמים והיה נבלע באברים, גם קבר משה לא ידעו היכן הוא, לפיכך גם הם רצו להתנחל ליד קבורת משה.

בני גד ובני ראובן ידעו כי א"י נתנה לעם ישראל ולא לאנשי ערב רב. משה המליץ על אנשי ערב רב ביציאת מצרים והקב"ה לא הסכים לקבלם, ורק בגלל בקשת משה נענה לבקשתו. חשבו בני ראובן וגד שמשה כבש ארצות סיחון ועוג שקדושתן פחותה מזו של א"י, כדי להנחיל שם אנשי ערב רב לכן בקשו להתנחל שם. אך משה חשש שמא יסרבו לשתף פעולה עם יהושע ואף ימרדו בו לכן צרף אליהם את חצי שבט מנשה שגם היה מבני יוסף וקרובים של אפרים כדי להבטיח שלא ימרדו ביהושע (שהיה משבט אפרים).

ראינו שבני גד וראובן התכוונו לטובה שרצו נחלה בעבר הירדן אולם דווקא משום שהם צדיקים גמורים חשפה התורה את הנקודות העמוקות ביותר בתת הכרתם ששם נראו פגמים דקים ביותר של אהבת הממון. דבר שנתן את אותותיו בשנים הבאות. הם גלו ראשונים משום שקבלו נחלה ראשונים בעבר הירדן. היו שם הרבה רוצחים בשגגה לכן גם שם הקצו שלוש ערי מקלט למרות שגרו שם שליש מעם ישראל.

*

בספר **באר שרים** (שלזינגר) על סמיכות המקנה הרב למלחמת מדין עומד המדרש רבה כאן (כב ח) וז"ל: זה שאמר הכתוב (תהלים עה ז) "כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, כי אלוקים שופט זה ישפיל וזה ירים", מהו כי לא ממוצא וממערב לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אפי' פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים אינו נעשה עשיר, מהו ולא ממדבר הרים אמר ר' רבא מרומניא כל הרים שבמקרא הרים הם חוץ מזה שהם רוממות, שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו, מה הקב"ה עושה, נוטל נכסים מזה ונותן לזה, שנאמר כי אלוקים שופט זה ישפיל וזה ירים, לכך נקרא שמם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה, ולמה נקרא שמם זוזין שזזים מזה ונותנין לזה, ממון מה אתה מונה אינו כלום, מעות מה לעת וכו', שאלה מטרונא אחת את ר' שמעון בן חלפתא מאותה שעה (של בריאת העולם) ועד עכשיו מה עושה (הקב"ה), אמר לה יושב ועושה סולמות, מעלה לזה ומוריד לזה, לכך נאמר כי אלוקים שופט זה ישפיל וזה ירים, תדע לך כשביקש שיעשירו בני ראובן ובני גד הפיל את המדינים לפני ישראל כדי שיעשירו בני גד ובני ראובן, מה כתיב למעלה וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם, ואח"כ ומקנה רב, הא שהשפיל הקב"ה את המדינים ורומם את ישראל לקיים מה שנאמר כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים כי אלוקים שופט זה ישפיל וזה ירים. ע"כ דברי המדרש.

התבוננות מעמיקה בפרשת בני גד ובני ראובן מעלה תמיהה עמוקה אודות דרגתם של בני גד ובני ראובן.

מחד נראה כי הם היו בני מעלה ביותר, במדרש הנ"ל מבואר שהקב"ה חפץ להעשיר דווקא את בני גד ובני ראובן והרבה את מקניהם ורכושם יותר מאשר זכו לכך שאר השבטים. על גדולתם וצדקותם תעיד העובדה שהם היו גיבורים יותר משאר השבטים, על שבת גד נאמר (דברים לג כ) וטרף זרוע אף קדקוד, שני השבטים לא נצרכו במלחמתם לרומח למגן ולשאר כלי זין (רד"ק שופטים ה ח) ומסרו את נפשם להיות החלוצים עבור כלל ישראל, ואכן זכו שדווקא משני שבטים אלו לא נפקד איש וחזרו כולם חיים מהמלחמה (רמב"ן דברים לג ו). במשך חכמה מבואר שלא היה בהם אחד של יכל לכבוש את יצרו וכולם צדיקים גמורים היו, כי אם לא כן היאך אפשר שיותר להם לילך לצבא בזמן מלחמה מקום שליטת היצה"ר, בעוד נשותיהם נמצאות הרחק מהם למשך ארבע עשרה שנה. גם במשא ומתן עם משה רבינו רואים את מעלתם, הם לא נחפזים להצדיק את עצמם שומעים לתוכחת משה רבינו ואומרים לו עבדיך יעשו ככל אשר אדוני מצווה, ויהושע מעיד עליהם בסופו של דבר כי אתם שמרתם את כל אשר צוה אתכם משה וכו', ותשמעו בקולי לכל אשר ציויתי אתכם וכו', ושמרתם את משמרת מצות ה' אלוקיכם (יהושע כב ב-ג) לשון הכתובים מורה שהם שמרו את כל דברי משה על כל דקדוקיהם ופרטיהם ואף גדרים וסייגים שהם מדרבנן (ראה מלבי"ם שם).

מאידך, חז"ל לא חושכים את שבת ביקורתם מהם, מתחילה כבר מוכיח אותם משה רבינו שיש בהם שמץ מחטא המרגלים "והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים", גם כאשר מסבירים לו בני גד ובני ראובן את כוונתם מוכיח אותם משה רבינו על הקדמתם של ענייני הצאן לענייני הטף, וחז"ל אומרים עליהם (לקמיה במדרש פ"ט), שהם היו בבחינת כסילים, והארכנו בזה במקום אחר (להלן דרוש ג'), ולא זו בלבד אלא שגם לאחר שהם מסכימים עם משה רבינו והופכים את הסדר, ומשה רבינו מקבל את דבריהם, אומר המדרש (שם) שלא היתה ברכה בעשירותם משום שהיתה נחלתם מבוהלת, וביותר שטענה נוקבת יש עליהם במדרש (שם פ"ז), שבגלל שחבבו את ממונם הפרישו את עצמם מאחייהם, ובשביל כך היו הגולים תחילה מכל השבטים.

הנה כי כן, עדיין נותרה תביעה עליהם שהם נחלו בעבר הירדן והפרישו את עצמם מאחייהם, לכשנדקדק יש כאן שמץ מחטא המרגלים, משה רבינו לא טעה חס וחלילה כאשר הוכיחם על כך, כי סוף כל סוף על זה גופא הם נתבעו. אך המדרש רומז כי בשונה מחטא המרגלים, בני גד ובני ראובן לא מאסו בארץ חמדה אלא שהיתה להם בחינה של

רדיפת הממון, זוהי גם תביעתו ותוכחתו השניה של משה רבינו כפי שרמזו להם על הקדימם את הצאן לטף, אלא שלכאורה כאשר הם קבלו את דבריו וגם הם הקדימו את הטף לצאן היה כאן תיקון לחטא, ומשום כך גם קיבל משה רבינו את דבריהם והוא עצמו הנחילם את הארץ, מהי א"כ בכל זאת התביעה מהם.

נראה לבאר זאת ע"פ מה שכתב הכלי יקר שמלבד התביעה אודות הקדמת המקנה לטף, עוד היתה תביעה על האופן בו הם התייחסו לכיבוש ארץ ישראל, תחילה הם אמרו (פסוק טז) "וערינו לטפינו" ואולם מיד לאחר מכן (פסוק יז) הם אמרו "וישב טפינו בערי המבצר", כי הם חשבו שיש להגן על הטף בערי המבצר כי הם לא יהיו שם להגן עליהם, וביאר עוד שם שגם הקדמת בנית גדרות הצאן היתה מטעם זה, שהם רצו להקים את הגדרות סמוך לגבול ואת הטף לשים בתוך הארץ רחוק מהגבול, אלא שמבאר הכלי יקר שמשה רבינו תבע אותם על כך, דיבורים מסוג זה מורים על פגם בבטחון בקב"ה, כי לשם מה הם צריכים שהטף יהיה בתוך המדינה, לשם מה הם רוצים ערי מבצר הלא הקב"ה יגן עליהם, אלא שאם כל צדקותם היה להם פגם בענין זה ומשה רבינו רמז להם כאשר אמר להם (פסוק כד) "בנו לכם ערים לטפיכם וגוי והיוצא מפיכם תעשו", כלומר בנו לכם ערים כל דהו, והיוצא מפיכם בראשונה הוא מה שתעשו. ובאמת כאשר משיבים הם למשה שיעשו ככל דבריו הם אינם מזכירים את חוזק הערים אלא סותמים (פסוק כו) "נשינו טפינו וכל בהמתינו יהיו שם בערי הגלעד".

דא עקא, שבסופו של דבר בפרט זה לא שמעובני גד ובני ראובן למשה רבינו, והכתוב אומר (פסוק לו) שהם בנו "ערי מבצר וגדרות צאן", אמנם הם הקדימו את הדאגה לטף לבניית גדרות הצאן, אך לא "שמעו" את התוכחה הנוספת אודות ביטול הצורך ב"ערי מבצר".

כד נדקדק נראה כי השורש לכל זה הוא פגם בבטחון והפגם הוא כולל יותר, לו היו בני גד ובני ראובן בוטחים בקב"ה לא היו חוששים לנחול עם ישראל בא"י, מי שסיפק להם את העושר, הוא יספק להם את האפשרות להתפרנס גם בא"י, כך מתפרשת תביעתו הראשונה של משה רבינו, כך רומז גם משה רבינו בתוכחתו השניה, וכך הם היו אמורים להבין גם בנוגע לתוכחה השלישית.

כאשר רצה הקב"ה להעשיר אותם לא היתה הכוונה שיהיה העושר סיבה לרוממות הלב ולשכחה כי הוא הנותן כח לעשות חיל, מי שנתן את העושר הוא שידאג לשמירתו. אך שמץ של פגם היה בבני גד וראובן והם רצו וחטפו את העושר (ראה במדרש), נחלתם היתה מבוהלת ואחריתה לא התברכה.

ובתוספת נופך, הנה כק"ז מרן החת"ס (בדרשות ח"ג דף קיג, והובא בחידושים לברכות מ. ובגיטין (ניו יורק תשכז) סב.) הקשה מה היתה הטענה על בני גד ובני ראובן שהקדימו את הצאן הא הלכה פסוקה היא (בברכות ובגיטין שם) שאסור לאדם לטעום כלום קודם שיתן לבהמתו אם כן יש להקדים את הבהמות לאנשים (ועי' אורח נאמן או"ח סי' קס"ז) אם גם בטף אמרינן כן והביא ראיה מכאן. אמנם כאן הנידון הוא גם על נשיהם, ודו"ק).

ויישב כי הדין להקדים את הבהמה נלמד מהכתוב (דברים יא טו) "ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת" והוא בזמן ברכה שישראל עושים רצונו של מקום, וכיון שהבהמה נזונית בזכות האדם יש להקדימה (והוא דומיא גם מה דאיתא בחולין (פד): שהן תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם, עי' גם ביד אפרים (סי' קסז) ובמה שכי הכתב סופר (או"ח סי' לב), ואין כאן המקום), אבל בזמן שאין עושים רצונו של מקום, אזי אדרבה האדם ניזון בזכות הבהמה כמו שדרשו בירושלמי (בב"מ פ"ב ה"ה) מהכתוב (תהלים לו ז) "אדם ובהמה תושיע ה'" – אדם בזכות בהמה. ועל כן במי מריבה איתא(לעיל כ יא) "והשקית את העדה ואת בעירם", כי לא עשו אז רצונו של מקום (וראה גם ביד אפרים ה"ל ושו"ת כת"ס שם בשם אביו, ומה שכתב כק"ז החת"ס חו"מ סי' קיט, ואין כאן המקום).

ועפ"י אמר שבני גד וראובן חשבו את עצמם לצדיקים והם בכלל עושי רצונו של מקום, על כן הקדימו את בהמתם, אך משה רבינו אמר להם שחוטאים הם בנחלה מבוהלת ועליהם להקדים את הטף לצאן.

וראה ערך ש"י (על שיר השירים) שכתב להמליץ לפי זה את הכתוב שם (א ז) "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן", כי "אם לא תדעי לך" כלומר אם איבדת את מעלת הדעת והרי את "היפה בנשים" נשים שדעתן קלה, א"כ אין את סיבת פרנסת הבהמות אלא להיפך, את היא שנונית בזכות הבהמה, על כן "צאי לך בעקבי הצאן", כי

כל פרנסתך הוא בזכות הצאן – אדם ובהמה תושיע ה'. ודפח"ח.

והנה, אף שהפכו את סדר הדברים עכ"ז לא חזר בו משה רבינו והורה להם להמשיך ולהקדים את הטף. ולדברינו מדוייק שפיר, כי גם לאחר חזרה עדיין נשאר בהם אותו חסרון במה שבנו ערי מבצר, ועדיין לא בטחו כדבעי בשם ה' ונחלתם היתה מבוהלת. ויש להוסיף עוד ע"פ מה שכתב באורח נאמן (שם בהגהה מבין המחבר) שבנתינה לגר פירש דברי התרגום על גדרות צאן חטרין דען כלומר גדרות עץ, ומה אכפת לן ממה עשויים הגדרות, אלא שהם חשבו שלבנות גדרות הוא מלאכה קלה ובפרט שהוא גדר עץ בלבד, שלא כמו בניית ערי מבצר ועל כן יש להקדים את הצאן, עיי"ש. ולדברינו ע"ז גופא הוכיח אותם משה רבינו שעדיין אתם מבוהלים להון ואינכם בוטחים, כי יכולים אתם להושיב את בניכם בכל המקומות והערים שכבשתם ואינכם צריכים לחזקם כלל.

ואמנם לשבחם ייאמר שגם כאשר לא הבינו ולא ידעו מה חסרונם, מכל מקום שמעו לדבר משה רבינו והקדימו הטף למקנה. היש לך אמונת חכמים גדולה מזו.

ובזה ייושב מה שדקדקו רבים (ראה גם רמב"ן ומה שכו' כק"ז החת"ס), מדוע בתחילה אמרו "כאשר אדוני דובר" ואח"כ אמרו "את אשר דבר ה' אל עבדיך כן נעשה", כי בתחילה דברו הן על ההליכה למלחמה והן על בניית הערים, וע"ז אמרו כאשר אדוני דובר, כי הקב"ה ציוה רק על התנאי, אבל היפוך הסדר הינו תוכחת משה רבינו, ויש בזה עומק שאם כי איננו מבינים מה חטאינו ופשעינו, עם כל זה אנו מקבלים עלינו ומאמינים בדברי חכמים שעדיין יש בנו חסרון ואין הבהמות נזונים בזכותינו ולא עלינו להקדימם, אך בפעם שנית דברו רק אודות התנאי של המלחמה ועל כן לא הזכירו רק את ציווי ה'.

*

בספר **הדרכות ישראל** - עניינים (טברסקי) הביא מספר **מאור עינים** (מטות) על הפסוק ומקנה רב שהענין הוא שע"י שנתרחק האדם מהקב"ה ח"ו הוא בבחינת הכתוב (משלי ל כג) "שפחה כי תירש גברתה", וע"י שמתקרב להקב"ה ועושה רצונו של מקום אז באים לבחינת "ומקנה רב", שמקנ"ה העבד תחת רב"ו, שמכניע כח הקליפות לצד הקדושה.

"ובני ראובן ובני גד" בא לרמז על ענין תשובה שמרומז בראוב"ן וג"ד, כמו שאמרו חז"ל (בר"ר פד יט) אמר לו הקב"ה לראובן וכו' אתה פתחת בתשובה תחילה, וכן אמרו חז"ל (ילקוט ח"א תתקט) עה"פ (תהלים צ ג) "תשב אנוש עד דכא", זה שבטו של ראובן שהן בעלי תשובה למקום, וג"ד יש לו שייכות לענין תשובה עפ"י מה שכתוב בספר קדושת לוי (ויחי) עה"פ "גד גדוד יגודנו", שהכוונה הוא שמכירת כל הקליפות, מלשון הפסוק (דניאל ד יא) "גודו אילנא", וזהו ענין התשובה כמו שהזכרנו בשם האזולאי שע"י כח התשובה מכירתים כל הקליפות והורסים כל בנין הסט"א, וזהו הרמז בפסוק שע"י בחינת תשובה בחינת בני ראוב"ן באים לבחינת בני ג"ד שהוא ענין הכרתת הקליפות בבחינת גדוד יגודנו.

וזהו שאמר הפסוק "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד", שהאדם שהוא בבחינת בעל תשובה בחינת ראובן, שזוכה לבחינת גד להכרית כל הקליפות ולבטל כל הבנין של הסט"א, ע"ז זוכה להיות בבחינת ומקנ"ה ר"ב כדברי המאור עינים שמקנה את העבד שהוא הקליפות להרב שהוא קדושה.

ואמר "עצום מאוד". לרמז מה שכתב בספר עבודת ישראל שע"י התשובה זוכה האדם לאחדות ודביקות בהקב"ה, דהנה מא"ד גימ' מ"ה שהוא מספר המילוי של שם הוי"ה ב"ה, וזהו שאחר שהזכיר ענין התשובה אמר עצו"ם מא"ד, ר"ל שע"י התשובה זוכה להתאחד בדביקות עצומ"ה עם השי"ת בבחינת ב"ן י"ה, ועליו ממש כביכול, כמבואר בעבודת ישראל שע"י התשובה נעשה בבחינת אחדות גמור.

ואח"ז אמר "ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד" לרמז בזה הענין שכדי להגיע לתשובה צריכים לעקור את שני העיכובים המונעים את התשובה, והיינו שיהיה להאדם בחינת בושע והכנעה, והעצה לזה הוא שיזכור תמיד שעומד לפני הקב"ה שלפניו נגלו כל תעלומות והוא העד, ומאיך גיסא, צריכים להזהר שלא ליפול לידי יאוש, והעצה לזה

הוא ע"י שיזכור שאין לך דבר שעומד בפני התשובה ושאוּמַר הקב"ה פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתחים וכו' כנ"ל.

וזהו שאמר הפסוק "ויראו", ר"ל שכדי להגיע לתשובה האמור יש לאדם להתבונן בראי שכלית לבטל את שני העיכובים המונעים אותו מתשובה, וכדי לבטל מניעה א' שחושב שאין לו צורך בתשובה אמר "את ארץ" דהיינו השכינה שנקרא ארץ (זוהר ח"א נ:): "גלעד" שהוא ג"ל ע"ד, והיינו שידע האדם שלפניו ית' נגל"ו כל תעלומות והוא הע"ד והוא הדיין, שע"י יבוא להכנעה ובושה ושפלות שזהו דרכן של בעלי תשובה כדברי הרמב"ם, ונגד מניעה ב' שלא יפול לידי יאוש לחשוב שלא יועיל לו עוד תשובה אמר "את ארץ" דהיינו השכינה, "יעזר", דהנה אות י' מבואר בספרים שמרמז על נקודה קטנה, וזהו שמרמז את ארץ י' עז"ר, שאם פותח האדם אף רק פתח קטן כחודו של מחט דוגמת אות י', אז מיד השכינה עוזר לו לפתוח לו פתחים וכו' ולקבל תשובתו.

ואמר "והנה המקום מקום מקנה", לרמז הענין שהזכרנו שאף שהתשובה הוא ע"י בחינת ענוה ושפלות, לא יחשוב שדין גרמא שע"י יגיע לבחינת עצבות, שבאמת ע"י תשובה אמיתית נשפע לאדם שיבוא לידי שמחה בגשמיות.

דהנה הזכרנו בשם המדרש שתיבת הנ"ה הוא לשון שמחה ע"פ מ"ש "הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו", וכן ענין מקו"ם מקנ"ה מרמזים לבחינת שמחה, כמו שאמרו כאן במדרש וז"ל: וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם. ומצינו לחז"ל שאמרו (בר"ר צא ה) בזמן שאדם עשיר יש לו פנים שמחים, שהעשירות משפיע על האדם בחינת שמחה בגשמיות.

וזהו שאמר, "והנה המקום", פ"י שהמקום של תשובה הנ"ל יוסיף בו בחינת והנ"ה שהוא שמחה, כמו "מקום מקנה" שהוא ענין עשירות שגורם שמחה כנ"ל כן הוא ג"כ ענין התשובה.

וממשיך הפסוק לומר "הארץ אשר הכה ה' לפני עדת בני ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה", לבאר בזה ענין השמחה הנמשך ע"י תשובה אמיתית כאמור, דהנה הזכרנו שלכאורה קשה להבין איך אפשר שע"י תשובה שהיא ע"י בחינת ענוה ושפלות שהוא ההיפך מבחינת שמחה יומשך על האדם בחינת שמחה, אך ע"פ דברי המהר"ל, שהאדם שחוטא הוא עבד להיצה"ר וע"י שעושה תשובה יוצא לחרות, מובן הדבר שענין השיחרור והיציאה מעבדות גורם לאדם שמחה.

ובאמת עצם התשובה שהאדם עושה בא רק ע"י סיוע ועזר מהקב"ה וכמו שמצינו בגמ' (קדושין ל:): לולי הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו, וכן אמרו (ר"ה יז:): עה"פ (שמות לד ו) ה' ה', אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה, שמה מוכח שאף התשובה שעושה האדם הוא ע"י הסיוע של הקב"ה.

ובזה יש לפרש הפסוק "הארץ אשר הכה ה' לפני עדת בני ישראל ארץ מקנה הוא", פ"י שהטעם שמתוך ענין התשובה שבני ישראל מכי"ם ומבטלים את הארציות והתאוות וכל עניני יצה"ר מזה נמשך בחינת שמחה הנרמז בתיבת "ארץ מקנה" דהיינו מקום שמחה כנזכר, ואמרו "אשר הכה ה'", הוא לרמז שכת התשובה שבאדם הוא רק ע"י עזר וסיוע מהקב"ה שלולי הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו, לכן אף שהאדם עושה תשובה מ"מ מיקרי "אשר הכה ה'", ואמר שהטעם של שמחה זו הוא, "ולעבדיך", לפי שמקודם היה עבד משועבד להמלך זקן וכסיל, לכן עכשו ע"י התשובה שנשתחרר ויצא לחרות מהעבדות של היצה"ר, זהו הגורם שיהיה בחינת "מקנה" שהוא השמחה וכנ"ל.

וממשיך עוד הפסוק "ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יותן את הארץ הזאת לעבדיך", בא לרמז ענין שהזכרנו שלפי האמור הוא עב"ד משועבד להיצה"ר ונכנע לגמרי תחת ידו, יוקשה מאין תמצא אצלו עצם הכח של התגברות בתשוב ולהכניע הארציות, והזכרנו שהענין הוא לפי שבני ישראל המה בני אברהם יצחק ויעקב ויש להם נשמה נבדלת יש להם הכח והעוז לעמוד בתוקפם נגד היצה"ר.

וזהו שאמר "ויאמרו", היינו שבני ראובן ובני גד, שהם בעלי תשובה כאמור פנו אל בחינת מש"ה סוד הדעת, שבחינת דעת הוא בחינת תשובה כמו שכתוב (דברים ד לט) "וידעת היום והשבות", וכמו שמבואר כמה פעמים בספר בני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר י אות יז), ואמרו "אם מצאנו חן יותן" ע"י בחינת סוד הדעת שהוא בחינת משה

"את הארץ הזאת לעבדיך", שרצונו הוא שיתן הארציות וכל התאוות גשמיות תחת ידינו שנוכל להשתחרר ולשלוט על היצה"ר, ואם תאמר מאין לנו הכח לזה, על כן אמרו, "לאחזה", שיש לנו הנפש הנבדלת בירושה מאברהם יצחק ויעקב, שע"י הנשמה שיש לנו בירושה הנבדלת מחומר שאיננה מוכנת לשינוי, יש לנו הכח, "אל תעבירו את הירדן", שלא יוכל היצה"ר להעביר אותנו למקום שהוא בחינת יר"ד דיין, רק שנעמוד בתוקף להתגבר עליו ולשוב בתשובה.

ומה שאמר "ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה", בא לרמז בזה הענין בשם ספר אור החיים שעיקר ההתגברות על היצה"ר בתשובה הוא ע"י ההתחזקות בלימוד התורה.

דהנה בספר אור פני משה מבואר ענין מלחמה שכתוב בתורה שמרמז על מלחמת יצה"ר ויצה"ט, וכמו שכתב (משפטים) על הפסוק "וכי יריבון אנשים", שהריב היינו בין יצה"ר ויצה"ט, וכן מצינו שמחלוקת האחים יעקב ועשיו מרמז על המלחמה התמידית שיש בין יצה"ט ויצה"ר.

וזהו שאמר הפסוק "ויאמר משה" שהוא התורה ע"ש הכתוב (מלאכי ג כב) "זכרו תורת משה עבדי", "לבני גד ולבני ראובן", שהם הבעלי תשובה כנ"ל, שהורה להם התורה העצה שיוכלו להתגבר על ידה בעת אשר "אחיכם", היינו יעקב ועשיו, שהוא היצה"ט עם היצה"ר, "יבואו למלחמה", הוא מלחמת היצר, שהעצה להתגבר על זה הוא כמו שאמרו חז"ל (קדושין ל:): ברתני יצה"ר בראתי תורה תבלין נגדו, וזהו שאמר, "ואתם תשבו פה", שהאופן שתוכלו לשו"ב בתשובה, הוא, "פה", דהיינו כמו שאמרו (תיקוני זוהר בהקדמה) מלכות פ"ה תורה שבעל פה קרינן ליה, שההתחזקות והתגברות בתורה זהו העצה נגד היצה"ר וזהו עיקר התשובה, וגם תיבת "אתם" הוא אותיות אמ"ת שמרמז ג"כ על התורה כמו שכתב (מלאכי ב ו) תורת אמת, שע"י התחזקות בלימוד התורה יבוא להתגבר על היצה"ר ולתשובה שלימה.

וממשיך הפסוק ואמר "ולמה תניאון את לב בני ישראל", לרמז בזה דברי השל"ה שאף שתורה היא עיקר התשובה, אעפ"כ צריכים מקודם לבחינת תשובה כדי להגיע לעצם לימוד התורה, שרק באופן זה שייך להגיע לתורה.

דהנה הזכרנו בשם הרמב"ם והשל"ה שהאופן שאפשר לאדם להגיע לתשובה הוא ע"י שיגיע מקודם לבחינת ענוה ושפלות.

וענין לב מרמז לענין תשובה, כלשון המדרש (קה"ר א טז) הלב שב בתשובה, שנאמר (מ"ב כג כה) "אשר שב אל ה' בכל לבבו", וגם אמרו (תיקוני זוהר בהקדמה) בינ"ה ליב"א, ובחינת בינה הוא מקור התשובה, נמצא שלב מרמז לבחינת תשובה.

ותיבת "בני ישראל", יש לה ג"כ קשר לתשובה, דהנה הזכרנו בשם ספר עבודת ישראל עה"פ וסור מרע בינ"ה שע"י התשובה נעשו ישראל בחינת ב"ן י"ה, בבחינת בניס אתם לה' אלוקיכם. וחוף מזה הרי מבואר בספרים (עי' בני יששכר מאמרי חודש תשרי מאמר גדולה תשובה אות כד) הטעם שענין תשובה מועיל רק לישראל ולא לאוה"ע (תנחומא האזינו), מטעם שישראל הם בבחינת בניס למקום (דברים יד א), ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול (קדושין לב:).

ותיבת "ארץ" מצינו במדרש שמרמז על תורה, כמו שאמרו (ב"ר סו ג) על הפסוק (בראשית כז כח) ויתן לך האלוקים מטל השמים ומשמני הארץ זו משנה, וכן איתא במדרש (פתיחתא דאיכה רבתי אות ח) עה"פ (ירמיה ט יח) בושנו מאוד כי עזבנו ארץ אלו דברי תורה, כמה דאמר (איוב יא ט) ארוכה מארץ מדה.

וזהו שאמר הפסוק "ולמה", פי' שע"י שיגיע האדם לבחינת הכנעה ושפלות בחינת מ"ה, בזה "תניעון את לב בני ישראל", יוכל לפנות את הלב לבחינת תשובה, שע"י התשובה יהיו ישראל נקראים בחינת ב"ן י"ה, או הכוונה שיפנה את לבו לבחינת תשובה שמועיל רק לישראל שהם בבחינת בניס למקום ולא לאוה"ע, ואחר שיגיעו לבחינת תשובה אז "מעבור אל הארץ אשר נתן להם ה'", יזכו לעבור ללימוד התורה אשר נתן להם ה' לישראל בהר סיני, על דרך הנזכר שלפני הלימוד צריכים ג"כ תשובה בבחינת מה לך לספר חוקי.

ואמר עוד הפסוק "כה עשו אבותיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ", לרמז בזה מה שהזכרנו בשם ספר מאור עינים שעיקר אופן התשובה הוא להתבונן בהאבות שהיו מרכבה אליו יתברך ולומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי.

וזהו שאמר הפסוק "כה עשו", דתיבת כ"ה מרמז על קבלת עול מלכו"ת שמים (עי' בספר מאור עינים ובספר מגן אברהם לחנוכה), שאם רוצים לעשו"ת ולתקן בחינת כ"ה שהוא ענין קבלת עול מלכו"ת שמים בבחינת תשובה, האופן לבא לזה הוא "אבותיכם", דהיינו ע"י שיזכרו במעשה האבות שהיו מרכבה אליו יתברך ויאמר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי להיות ג"כ מרכבה לה' לעשות רק מה שהוא רצון השי"ת.

ועוד נרמז כאן הענין בשם ספר מאור ושמש שכדי להגיע לבחינת תשובה צריך האדם לתקן מה שפגם בהמדות של בחינת האבות, דהיינו באהבות רעות וביראות רעות ובהתפארות רעות, שצריך לשוב ע"ז ומעתה ישתמש במדות האלו רק בקדושה ובאופן שהוא רצון הבורא, וזהו שאמר "כה", שאם רוצים להגיע לקבלת עול מלכות שמים בבחינת תשובה, האופן לזה הוא, "עשו אבותיכם", לעשות ולתקן הפגם שפגמו בהמדות של בחינת האבות, שהוא אהבה ויראה ותפארת, שפגמו אותם בבחינת "בשלחי אותם מקדש ברנע", ששלחו אותם מהקדושה להשתמש בהם באופן ההיפך מקדושה, וכיון שהשתמשו במדות אהבה ויראה ותפארת באופן ההיפך מקדושה ממילא היו אז בבחינת שלא שפטו את עינם במה להסתכל כמו שהזכרנו על עין משפט הוא קד"ש אלא "לראות את הארץ" דהיינו שהסתכלו בראות עינם בבחינת ארציות במקומות האסורים, ואת זה צריכים עתה לתקן, להתקרב להקדושה ולהשתמש במדות אלו רק לצורך קדושה.

ועוד בא לרמז בפרטות על ענין הגאווה בבחינת ורם לבבך ושכחת, שהזכיר המאור ושמש בדבריו שזהו פגם במדת תפארת, דהנה תרגום אונקלוס על קדש ברנע, רקס גיא"ה, וזהו "בשלחי אותם מקדש ברנע" שהוא ריקס גיאה, ר"ל שכדי לבא לבחינת כ"ה שהוא קבלת עול מלכות שמים, מצריך להיות בחינת "עשו אבותיכם", לתקן הפגם בבחינה של האבות כנ"ל, שמה שמקודם שלחו את מדת תפארת ממדת האבות והיו בבחינת גיאות, שאת זה צריכים לתקן להשתמש במדה זו רק לצורך קדושה, ועי"ז יוכלו לקבל עול מלכות שמים.

ואמר הפסוק עוד "ויעלו עד נחל אשכול" מרמז בזה הענין שהזכרנו על ענין התשובה בדורות אלו שע"י אחדות חברים והתקשרות לצדיקים. דהנה אמרו בגמ' (חולין צב.). עה"פ (בראשית מ ז) הבשילו אשכולותי"ה ענבים אלו השבטים, והענין בזה הוא שענין ענבים מרמזים להתחלקות דוגמת י"ב שבטים, אמנם האשכול המיוחד אותם מרמז לבחינת אחדות. וגם מצינו שם בגמ' שאשכול מרמז גם על ענין התקשרות לצדיקים כמו שאמרו שם בגמ' אשכולותי"ה אלו ת"ת, וכמו שכתב שם המהרשי"א שהכוונה הוא כדאמרינן בגמ' (סוטה מז:) מאי אשכולותי"ה איש שהכל בו, ועוד אמרו שם אשכולותיה אלו הצדיקים שבכל דור ודור.

וזהו שאמר הפסוק "ויעלו" שהאופן שיכולים להתעלות להקב"ה, "עד נחל", ע"י ההמשכה בחינת נחל שממשיכים מבחינת "אשכול", שמרמז על אחדות חברים והתקשרות לצדיקים, שזה הוא עיקר התשובה שעל ידם יכולים להתעלות.

וגם נרמז בתיבת "ויעלו" הענין בשם ספר מגן אברהם שמביא בשם הרה"ק המגיד מטשערנאביל זצוקלה"ה שע"י כח התשובה יש עליה לכל התפילות, וזהו שאמר שע"י ענין התשובה האמור כאן "ויעלו", יתעלו כל התפילות למעלה בלי עיכוב.

ועוד נרמז בזה ענין הגאולה שתלוי דווקא בבחינת תשובה, והתשובה הרי הוא ע"י בחינת אחדות והתקשרות כנ"ל, וזהו שאמר "ויעלו", שהוא עלייה לארץ ישראל, כמו שאמר הפסוק (במדבר יג ז) על"ו זה בנגב. והיינו ענין הגאולה כשילכו לארץ ישראל, שלזה יזכו ע"י "נחל אשכול", אם יקבלו ההמשכה של בחינת אשכול שהוא ענין אחדות והתקשרות שזהו עיקר ענין התשובה, וע"י התשובה זוכים לגאולה כדברי הזוהר שהזכרנו ופורקנא בדא תליא, וזהו ע"י אשכול"ל שהוא אחדות והתקשרות כנ"ל, ויעל"ו ויזכו בני ישראל להגאולה.

וע"ע בספר פרי צדיק (בהעלותך), ובספר הבן יקר לי אפרים (קליין), ולבושי אהרן (טיטלבוים)